

УДК 101.1:37.013.73

В.П. Бех
Ю.В. Бех**ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ЯК ЗАСІБ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Анотація. У статті розглянуто зміст філософського аналізу проблем професійної освіти, що складається зі встановлення природи явища, його сутності, змісту, форм, світогляду та ідеології пізнання, місця людини в ньому і моделювання механізму самовідтворення.

Ключові слова: природа явища, сутність, зміст, форми, світогляд, ідеологія пізнання, людина, моделювання явища.

Вступ

Методологія соціального пізнання сьогодні перебуває у глибокому кризовому стані, оскільки суперечність між глобалізацією і дефрагментацією, між глобалізацією і глокалізацією соціального світу не отримує поки що адекватного відтворення у свідомості світової спільноти. На макрорівні стикнулись між собою Модерн і Постмодерн, що породив багато власних модифікацій, у тому числі й Постмодерн-I, Постмодерн-II, Постмодерн-III. Синергетика почала виштовхувати матеріалізм і діалектику із сфери соціального пізнання, деякі автори почали робити наголос на поліметодологічній платформі дослідження соціальних процесів і систем. Причину цього ми вбачаємо у відсутності або недооцінці світоглядно-ідеологічних основ теоретичного аналізу соціальних явищ.

Постановка мети

Така ж картина спостерігається й на мікрорівні, оскільки між цими рівнями є відповідна взаємозалежність і відповідна взаємодія. Протягом тривалого часу рецензуючи праці науковців, у тому числі кандидатів і докторів наук, постійно натикаєшся на відсутність цілісності викладення матеріалу і відсутність складових філософського аналізу: природи, сутності, змісту, форм, проблемних ситуацій, гіпотез, кінцевих продуктів наукового пошуку. Ці, здавалось би сталі складові науково-дослідної роботи, ніби є недосяжними для багатьох дослідників.

На практиці це означає, що відсутні відповідні філософські знання, а звідси й практичні навички, як наслідок «кульгає» теоретична чистота результатів дослідження. До того ж автор губить, як правило, предмет дослідження. Ця вада притаманна до 80 відсотків кандидатським і до 40 відсотків докторським дисертаціям.

У зв'язку з цим хотілось би нагадати дослідникам класичний алгоритм дослідження гуманітарних процесів у галузі філософського, політологічного, соціологічного, соціально психологічного, культурологічного, історичного знання. Він складається з філософського, методологічного, історичного (ретроспективного), теоретичного (логічного), технологічного, методичного, праксеологічного аналізів. Ясно, що ми не заперечуємо цим використання у філософському дослідженні інших видів аналізу, наприклад, когнітивного, феноменологічного, германевтичного, структурно-функціонального та ін.

Наша мета – прокоментувати філософську складову цього ланцюга, що відповідає за світоглядні засади та ідеологію дослідження. У «Філософському словнику» зазначається, що існують три види реф-

лексії: елементарна, наукова і філософська. Елементарна рефлексія повертає суб'єкта до самоаналізу своїх вчинків і знань. Наукова рефлексія направлена на аналіз прийомів і методів пізнання, які використовуються в тій чи іншій сфері дослідження. Це допомагає формувати критичний принцип, метою якого є формування теорії. В свою чергу «теорія (від гр. Θεωρία – розгляд, дослідження) – вчення, система наукових принципів, ідей, що узагальнюють практичний досвід і що відображають закономірності природи, суспільства, мислення; сукупність узагальнених положень, що створюють науку або розділ будь-якої науки» [15, с. 809].

Але філософська рефлексія, окрім критичного принципу, що дозволяє описати, пояснити і спрогнозувати наслідки закономірностей, формує евристичний принцип пізнання, тобто виконує роль джерела знання. А це можливо лише завдяки тому, що саме «філософська рефлексія сконцентрована на усвідомленні і осмисленні граничних підстав буття, мислення і людської культури в цілому» [15, с. 717].

Отже, філософський аналіз є першою ланкою у дослідженні будь-якої сфери гуманітарного життя людини. Тому далеко не випадково наприкінці ХХ і початку ХХІ століття почали виникати як гриби різні філософії у конкретних галузях гуманітарного знання, наприклад, філософія права, філософія освіти, філософія політики, філософія соціології та ін.

Аналіз досліджень і публікацій

Розв'язання проблемної ситуації, покладеної в основу будь-якого дослідження, треба починати з головного поняття. На це наштовхує нас *закон економії робочого часу, що вимагає починати аналіз саме з центрального поняття дослідження*. І якщо ідея в теорії відіграє роль об'єднувального моменту, на що в свій час вказував І.Кант, маючи на увазі систему науки, то цілком справедливо твердження, що центральне поняття містить в собі програму побудови теорії соціальних зв'язків, шлях її створення або, говорячи словами Канта, схему. Як справедливо пише П.Копнін, на її основі відбувається сходження від абстрактного до конкретного. При цьому головна ідея дослідження сама визначає своєму саморозвитку відомий кордон тим, що дає собі цілком відповідну своїй природі дійсність. На цю властивість понять вказує і М.Сетров – автор оригінальної теорії функціональної організації, коли пише: «Лексичні одиниці мови виявляються таким специфічним субстратом системи, який вже «задає», детермінує клас можливих структур, що можуть на цьому субстраті реалізуватися» [14, с. 199].

Будь-який смисл може бути розпакований, і тоді те, що розумно, стає дійсним. Смисл стає доступним, і ми виявляємо сутність і зміст того чи іншого поняття, розглядаючи його як цілісність. Як писав з цього приводу Гегель: "Поняття для свого розвитку не потребує ніяких зовнішніх стимулів; його природа, що включає в себе протиріччя між простотою і відмінністю і саме тому неспокійна, спонукає його до самоздійснення, вона змушує його розгортати і робити дійсним відмінність, що існує в ньому самому тільки ідеально, тобто в суперечливій формі нерозрізненості; так призводить вона до того, щоб шляхом знімання його простоти як деякого недоліку, деякої односторонності зробити його справді цілим, до чого первісно воно містить в собі тільки спроможність» [6, с. 12].

На основі вищевикладеного автор повинен здійснити відносно головного поняття три дії, оскільки у гуманітарній науковій традиції є **три базисні підходи** до ідентифікації певного поняття: **атрибутивний** (передбачає розгляд поняття як носія особливих ознак, якостей, властивостей); **функціональний** (визначення поняття подається через притаманні структурі, яка ідентифікується, функції); **реляційний** (оцінювання поняття розгортається у співвідношенні з іншими близькими та відмінними поняттями).

Далі філософський аналіз уточнює природу явища, його сутність, зміст та головні форми прояву по відношенню до особистості. **Природа явищ** залежить від розуміння автором субстанціональної основи Всесвіту. Серед дослідників поширеними є три точки зору, а саме: матеріалістична, ідеалістична і змішана. Матеріалістичний й ідеалістичний погляди на природу явищ є традиційними і вони майже вичерпали свій евристичний потенціал. Більш привабливим є змішаний підхід, що визнає рівноправність Фізичного і Семантичного Всесвітів, а соціальний світ сприймає як взаємопроникнення або флуктуацію їх одне у одне. *Визнання семантичного поля як носія електромагнітних коливань, органічних зв'язаних з рухом універсуму, означає внесення коректив у сучасну світоглядну парадигму. З матеріалістичних позицій його можна розглядати як інтелігібельну форму матерії.*

"Важливо звернути увагу на те, – пишуть В.Налімов і Ж.Дрогаліна в роботі "Реальність нереального", – що семантичне поле, так само як і поле фізичне, відіграє роль того середовища, через яке відбувається взаємодія. Людина взаємодіє з самою собою або з іншими людьми за допомогою дискретів слів або символів. Цей процес здійснюється шляхом породження слів (або символів) і їхнього розуміння. І те і інше здійснюється через взаємодію з семантичним полем. Мовою фізики можна було б, напевно, сказати так: відбувається випромінювання та абсорбція квантів семантичного поля" [Див.: 13, с. 93].

Ці автори розглядають непрявий Семантичний Всесвіт або семантичний вакуум як те, що в філософії отримало найменування *Ніщо*, і що так сильно хвилювало як Схід (нирвана), так і Захід (згадаємо гностиків, Екхарда, Беме, Шеллінга, Сартра, Хайдеггера, Юнга, Тилліха та ін).

У відповідності з названим критерієм для розрізнення цих світів має бути виявлено той тип фунда-

ментальної взаємодії, що являє собою основу їхніх властивостей та закономірностей. Такою фундаментальною взаємодією, що складає іманентну сутність універсуму, є, на наш погляд, *взаємоперехід матеріального і духовного одне в одного*. У планетарних умовах таким процесом є не що інше як *життя*. Але при цьому матеріальне та ідеальне як інгредієнти однієї субстанції, не тільки переходять одне в одне, але й рухаються від мікрорівня через макро – на мегарівень і в зворотному напрямку.

Той факт, що до появи матеріалістичного вчення матеріальне і духовне розглядалися тільки як протилежності, що взаємовиключають одна одну, означає не що інше, як те, що дослідники дивилися на них, як на протиставлені одна одній відмінності, як "байдуже одне одному різне". І якби філософська думка протягом всього минулого часу не билася над тим, як вирішити питання про те, що первинне – буття чи свідомість, матеріальне або духовне, – а прагнула б синтезувати їх в органічну єдність, то ми б просунулись значно далі і знали б про соціальне життя набагато більше.

На практиці антисинтез призвів, як відомо, до формування ідеологічного протиріччя між матеріалістами та ідеалістами, які через несумісність методологічних і ідеологічних позицій замість того, щоб шукати субстанціональну основу соціального світу, рухалися в протилежному від істини напрямку. Дослідники ніби не помічали, що вони з різних позицій вирішують одну й ту ж саму проблему. Насправді виявилось, що прибічники як суб'єктивного так і об'єктивного підходів до пояснення світу були пересічними метафізиками.

Тому одна з причин кризи в суспільному розвитку, певно, гносеологічна. Ми явно перебільшили значення розподілу світу на матеріальне і духовне. І надали цьому фактові занадто велике значення. Замість того, щоб вийти за межі цих двох протилежностей шляхом синтезу їх в третє ціле, ми втратили забагато часу і витратили немало інтелектуальних зусиль на пошуки первинного і вторинного. Доки це третє ціле в ході свого саморуху не почало руйнувати соціальні організми – продукти саморозгортання людського розуму, що перебувають, очевидно, у фазі несвідомого. Про те, що розум існував завжди, але не завжди в усвідомленій формі, нам добре відомо з наявної літератури.

Основна частина

Ідея природничо-наукової картини світу, побудованої на інтеграції фізичного і семантичного різновидів вакууму, відкриває принципову можливість зробити наступний крок у засвоєнні світу шляхом створення супероб'єднаної теорії, що інтегрує в органічну цілісність фізичний і семантичний світи, матерію і свідомість, речовину і інформацію. Така теорія здатна значно поширити ступінь нашої свободи в пізнанні і перетворенні руїн національних соціальних організмів в ефективні конструкції нового типу, а також значно збагачує наші інтелектуальні можливості в створенні планетарного соціального організму.

У теорії пізнання прийняття такої гіпотези означає, що ми в аналізі взаємодії матеріального і духовного переходимо від категорії розрізнення через ка-

тегорії відмінності й протилежності до категорії протиріччя. У такому випадку ми сьогодні вже готові до того, щоб відкрити в основі Всесвіту "корінь всякого руху і життєвості". Справжній же саморух ґрунтується, як відомо з вчення Г.Гегеля, на такому протиріччі, яке "полягає не в чому іншому, як у тому, що в одному і тому ж відношенні існує як дещо в самому собі і його відсутність, негативне його самого" [4, с. 31].

У зв'язку з встановленням субстанціональної основи світу, проблема осягнення будь-якого гуманітарного явища переходить з розряду **світоглядної в ідеологічну**.

Розробка ідеології дослідження, як і вибір світоглядної позиції, є суто особистою справою дослідника. Якщо виходити із визначення ідеології як системи "поглядів і ідей, в яких усвідомлюються і оцінюються відношення людей до дійсності і один до одного, соціальні проблеми і конфлікти, а також містяться цілі (програми) соціальної діяльності, направленої на закріплення або зміну (розвиток) даних суспільних відношень" [16, с. 206], то під *ідеологією дослідження слід розглядати сукупність ідей (семантичних фільтрів), на основі якої ми налаштовані розпочати переосмислення соціального явища*.

Стан справ у вітчизняній філософській думці ускладнюється тим, що сьогодні на ідеологічному обрії немає жодної ідеології, яка б прогресувала. Парадокс, але філософський напрям, що сформувався в кінці XIX століття як ідейна течія і переміг на практиці супротивників тільки завдяки тому, що розробив ефективну для свого часу ідеологію, сам став її жертвою. Ідеологія, виявляється, теж вимагає систематичного поновлення в міру прогресування духовного виробництва.

Отже, намагаючись філософськими засобами проникнути в XXI століття, ми повинні здійснити прорив до нового типу ідеологій. Для цього *необхідно перейти від ідеології руйнування до ідеології творення*. Починати треба з найголовнішого – з пошуку конструктивної ідеології на основі нового світоглядного підходу до розуміння світу, в якому ми живемо. Виходячи з того, що ми рухаємось від технократичного до інформаційного типу розвитку, є сенс робити ставку на ноосферичну, а можливо навіть і на космополітичну за характером ідеологію. Рівень науковості будь-якої культивованої нами ідеології визначається її зв'язком з типом цивілізації, яка визначає головні тенденції життя планетарного людства. І нічого страшного, якщо нам може й не вдасться вичерпно вирішити цю проблему. Тут важливий самий поворот у мисленні філософів і вчених, які визначають характер і організацію духовного виробництва епохи. Інші підуть далі, будуть діяти сміливіше і досягнуть більшого.

Але спочатку необхідно встановити суть ідеології як інструменту пізнання, а також і перетворення соціального життя. "Марксів хід аналізу, – як справедливо зауважує М.Мамардашвілі, – припускає, що ідеологічне виробництво – це завжди раціоналізація готових духовних продуктів суспільних відношень (тобто продуктів поза, та й незалежно від діяльності раціональної наукової думки заданих) зовнішніми засобами "знання", використання раціональних процедур як засобів пізнання і привласнення цих

продуктів індивідами, які в такий спосіб інтегруються в суспільну систему. Але якщо ці засоби "раціональні" в буржуазному суспільстві (тобто завжди обєрнуті до здатності судження анатомізованих індивідів), то в інші історичні епохи ці засоби можуть бути засобами анімістичних, міфологічних, релігійних та інших систем" [9, с. 33-34].

Таке визначення ідеології дослідження впливає з того, що ми розглядаємо провідну функцію ідеологічних відносин, причетних до сфери духовного виробництва, як аналогічну тій, яку виконують економічні відносини в сфері матеріального виробництва. Ця думка в наявній літературі вже зафіксована. Зокрема, О.Богданов, підкреслюючи організуюче начало ідеологій і визначаючи їхнє місце в житті суспільства, писав наступне: "Це організаційні форми для всієї практики суспільства, або, що, те ж саме, її організаційні знаряддя. Вони справді визначаються в своєму розвитку умовами і відносинами виробництва (духовного в тому числі – авт.), але не тільки як їхні надбудови, а саме так, як форми, що організують деякий зміст, визначаються цим змістом, пристосовуються до нього" [3, с. 135].

У колективній монографії "Духовне виробництво" знаходимо наступне підтвердження нашої тези про організуючу роль ідеології у дослідженні: "У процесі духовного виробництва формується не просто свідомість, (вона виробляється всіма індивідами, які стихійно включені в матеріальний процес), а його особлива суспільна – "вторинна", "ідеологізована" – форма, завдяки якій індивіди "інтегруються в суспільну систему" [7, с. 142].

Тут немає необхідності докладно зупинятися на ролі ідеології в організації розумової діяльності дослідника, оскільки на неї поширюються всі ті закономірності, про які писав К.Маркс в "Німецькій ідеології", з тієї лише невеликою різницею, що предметом тут виступає не вся практично-перетворююча діяльність людини, а специфічне філософське мислення.

Основна функція ідеології дослідження полягає в тому, що вона насправді є своєрідним семантичним фільтром, через який необхідно пропустити все багатство ідей, накопичене на початок XXI століття світовою суспільною думкою з проблем соціального життя людей. На цей бік процесу пізнання справедливо вказує В.Налімов, який пише: "Розвиток культури, в тому числі науки, – це знов-таки нескінченне фільтрування нових ідей через парадигматичні уявлення, що породжуються сенсами минулого. І якщо фільтри виявляються неспроможними еволюціонувати у напрямку форм, які пом'якшують їхню жорсткість, то відбувається революційна відмова від них. В історії західного християнства це релігійні і ідеологічні війни і революції, в науці – революційна зміна парадигм, що так добре описана Куном" [Див.: 13, с. 42].

Отже, оскільки змінюється в процесі поглиблення пізнання не вхідний зміст соціального світу, а фільтр, через який він аналізується, то для отримання його нового образу необхідно застосувати якісно іншу ідеологічну настанову.

Чим радикальніше один фільтр відрізняється від іншого, тим контрастнішим буде одержаний результат. У зв'язку з цим інколи здається, що в окремих випадках тексти, спродуковані дослідниками одних і

тих же процесів, непорівнювані один з одним. Наприклад, це справедливо відносно наукового і теологічного пізнання світу. Причому ідея, що грає роль семантичного фільтру і виступає гносеологічним інструментарієм дослідження, набуває нової якості, і тому її слід називати не інакше як *ідеологемою*.

При цьому стає зрозуміло, що досить поширена настанова на деідеологізацію соціальних, політичних та інших досліджень цілком абсурдна. Принципово неможливо дослідити навіть найдрібнішу проблему без використання певних семантичних фільтрів, оскільки буде відсутній критерій селекції та організації матеріалу, що досліджується.

У зв'язку з викладеним вище є сенс розглядати ідеологію як момент, який організує не лише буденну, але й наукову свідомість. Тут нічого нового ми не винаходимо, оскільки йдеться про методологічну функцію ідеології. Тому ідеологія як інструментарій дослідження є, на наш погляд, ефективним засобом раціоналізації вже готових духовних продуктів, що функціонують у формі філософських ідей, у яких в ідеальній формі зафіксовано реальний суспільний зв'язок людей і явищ.

Можна сказати, що в процесі дослідження ми мусимо здійснити трансформацію реального соціального явища буття, оскільки воно здійснює тиск на людей і відчувається ними, у форму знання. "Відношення, – писали К.Маркс і Ф.Енгельс в "Німецькій ідеології", – стають в юриспруденції, політиці і т. ін. – в свідомості – поняттями" [Див.: 12, с. 100].

Крім того, К.Маркс і Ф.Енгельс прямо вказували на те, що ідея, як продукт діяльності філософа, є всього лише уявний "еквівалент" реального відношення. "Відношення для філософів рівнозначно ідеї. Вони знають лише відношення "Людини" до самої себе, і тому всі реальні відношення стають для них ідеями» [1, 99]. І тут же приводиться ще більш чітко визначення відношення як того, "що філософи називають ідеєю" [1, с. 99].

Ідеологія дослідження, як будь-яка інша система, складається з певного набору елементів. Як нам здається, до неї мають увійти як мінімум чотири ідеологеми. Це будуть *чотири семантичних фільтри* для вивчення різноманітних аспектів обраної нами проблеми: *світоглядний, логічний, гносеологічний і онтологічний*. Саме тут може бути прийнято рішення дослідити предмет дослідження у дискурсі когнітивного, феноменологічного, германевтичного, структурно-функціонального підходів.

У такому зв'язку філософський або ідеологічний аспект діяльності дослідника постає як цілеспрямоване використання названих вище семантичних фільтрів (ідеологем) як засобу пізнання і освоєння продуктів минулої філософської і наукової праці, які за допомогою раціональних процедур інтегруються в якісно нову систему соціальної філософії, а після цього в теорію ноосоціогенеза. Очевидно, синтез напрацьованих різними школами і напрямками ідей в органічну цілість є перспективним і буде характерним для розвитку філософії і науки XXI століття.

Таким чином, виходячи з викладеного вище, ідеологію дослідження можна визначити як спеціально сконструйовану систему семантичних фільтрів-ідеологем, що організує нашу дослідницьку

діяльність в процесі засвоєння духовної спадщини минулого через призму ідеї соціального організму. Нами духовне виробництво розуміється в широкому смислі, як "вся діяльність людей по виробництву, обміну, розподілу і споживанню духовних цінностей" [3, с. 209].

Подальші кроки у філософському дослідженні пов'язані з визначенням сутності, змісту та форм явища. Під **сутністю** соціального світу необхідно розуміти його внутрішній зміст, що виявляє себе в єдності всіх багатоманітних і суперечливих форм його буття. При цьому соціальне явище це те або інше виявлення (вираження) соціального світу, зовнішні, безпосередньо дані форми його існування. У мисленні ж категорії сутності і явища соціального висловлюють перехід від розмаїття наявних форм соціального світу до його внутрішнього змісту і єдності, до поняття. Оскільки соціальний світ являє собою тотальність, то осягнення його сутності становить головне завдання філософії, а точніше, такого її специфічного напрямку як соціальна філософія.

Наступним кроком у гносеологічному аналізі соціального світу після визначення його сутності є **виявлення його змісту**, який ще байдужий до форми, а "форма зовнішня до нього; зміст щось інше, ніж форма» [5, с. 86]. Тому під змістом соціального світу розуміється не самий по собі субстрат соціального, а його внутрішній стан, сукупність процесів, що характеризують взаємодію утворюючих соціальний світ елементів, між собою і з середовищем і зумовлюють їхнє існування, розвиток і зміну; в цьому сенсі самий зміст соціального виступає як процес.

При цьому як аксіома постає такий погляд на світ, коли все, доступне раціональному мисленню і ірраціональному спостереженню, постає як соціальне, що перебуває в польовій формі. Водночас відзначимо, що соціальний світ, як впливає з розглянутого вище матеріалу, складається немов би з двох частин: суб'єктивованої і об'єктивованої, які зароджуються на мікрорівні, розташовуються на макрорівні і переходять на мегарівень.

Тепер у нас є всі підстави вважати, що суб'єктивована частина цієї суперечливої єдності знаходиться в структурі людської особистості і перебуває в потенційній формі. Її зміст частково розглянуто вище, де соціальний зміст подано як особистість або як сукупність соціальних ролей, які мають виконувати людські особистості у суспільному житті. Але ми розглядаємо не голі соціальні ролі, оскільки вони скоріше тільки зовнішні ознаки соціальної якості, а в єдності з їх духовним складником, який назовні виходить у вигляді ефіру.

Інша частина змісту соціального об'єктивована в зовнішньому середовищі. Вона являє собою добре відому нам об'єктивовану реальність. Її за звичай називають **соціумом**. На превеликий жаль, вітчизняній філософській думці цей термін мало що говорить. Він просто випав з її проблемного поля. Довгий час ми вважали його "знахідкою" західної філософської думки. Для нас було достатньо оперувати категорією "суспільство", яка була продуктивним засобом матеріалістичного аналізу соціальної реальності. Втішно те, що сьогодні це поняття, нарешті, стає предметом уваги і російської і вітчизняної соціальної філософії.

Аналізувати зміст соціального краще всього на рівні об'єктивованого соціального світу. Це пов'язано з тим, що саме на цьому рівні пізнання соціум постає зовнішнім для дослідника предметом. У цьому випадку він постає як соціальна річ, яку можна відтворити як сторонню дослідникові. Для того, щоб вивести його складники, треба уявити соціальний світ як "дійсний процес формоутворення в його різноманітних фазах" [11, с. 526].

Висновки

Отже, об'єктивований соціальний світ або соціум є продуктом подвійної детермінації: підстави і умов. При цьому **підстава** породжує зміст соціального світу в процесі самоорганізації субстрату "соціального", а **умови** квантують його в специфічні вузли – згустки соціального змісту – інтелігібельної матерії. Тому ми спочатку розглянемо процес самопородження змісту "соціального" під впливом **підстави** або внутрішніх сил та чинників, а вже після цього перейдемо до аналізу способу його дозування під впливом **зовнішніх умов**.

Буття сутності "соціального" і прояв змісту соціального світу говорить про те, що тут маємо справу з **соціальною формою**. Для обґрунтування даної тези достатньо вказати на те, що до форми належить взагалі все певне. При цьому відомо, що визначення соціального світу є водночас і визначення соціальної форми, оскільки воно щось установлене і завдяки цьому відмінне від того, форму чого воно складає; визначеність соціального як якості єдина зі своїм буттям.

Оскільки в даному випадку йдеться про другу природу, то ми маємо справу відповідно не з натуральною формою, в якій перебуває перша природа, а з формою перетвореною, причому двічі. Перший раз натуральна форма зазнає змін, відбиваючись в голові людини, а другий в суспільній свідомості.

При цьому слід нагадати, що перетворена форма нам знайома. Її зв'язують, як правило, з відбиванням явищ об'єктивного світу або його окремих предметів в голові людини. З філософів її найбільш тонко відчув М.Мамардашвілі, який в своїх філософських роботах спирався не тільки на аналіз К.Марксом явищ економічного фетишизму й ідеології, але і на психоаналіз, на юнгівську концепцію "архетипів", на сучасні дослідження міфології і символізму. "Перетворена форма існування, – пише М.Мамардашвілі, – є продукт перетворення внутрішніх відносин складної системи, що відбувається на певному її рівні і що приховує їхній фактичний характер і прямий взаємозв'язок побічними виразами. Ці останні, являючись продуктом і відкладенням перетвореності зв'язків системи, в той же час самостійно побутують в ній у вигляді окремого, якісно цілісного явища, "предмету", поряд з іншими" [8, с. 269-270].

Для того, щоб більш глибоко розібратись із явищем подвійної перетвореної форми, в якій живе і функціонує соціальний світ, нам важливо встановити основні атрибутивні якості простих перетворених форм. Важливим моментом є те, що перетворені форми не втрачають предметності, яка була присутня у вхідних зовнішніх формах. Але, звичайно, предметність також виступає не в своїх вхідних, а в

перетворених формах. М.Мамардашвілі характеризує останні в структурі людини як квазісубстанціональні об'єкти, як квазіпредмети, предметифанти. Складність їхнього дослідження полягає в тому, що перетворені форми – це не просто видимість, а внутрішня форма видимості, тобто стійке і відтворююче ядро. Він спеціально підкреслює, що перетвореність "є якісно нове дискретне явище, в якому передуючи проміжні ланки "стиснулись" в особливий функціональний орган, що володіє вже своєю особливою квазісубстанціональністю (і, відповідно, новою послідовністю акціденцій, часто зворотній дійсній)" [8, с. 275].

Ця обставина значно утруднює викладення матеріалу дослідження, оскільки складну перетворену форму соціального життя треба розглядати як чинники еволюції та інволюції. Іншими словами, складні перетворені форми – новоутворення, будь вони результатом впливу середовища або спонтанних змін підстави, ми розглядаємо як специфічний механізм саморозвитку планетарного людства, що перешкоджає його тривалому застиганню в досягнутих формах цивілізації (або безкультур'я).

Далі відзначимо, що при вивченні натуральних форм ми маємо справу з доцільною діяльністю людини, а точніше з працею і спілкуванням; при вивченні простих перетворених форм ми стикаємося з природними (соціальними) сутнісними силами людини, при вивченні складних перетворених форм ми маємо справу з суспільними відносинами, а при вивченні натуралізованих складних форм ми стикаємося з "залізною людиною" К.Маркса.

Отже, філософський аналіз соціальних явищ – достатньо складна і формалізована процедура. Тут немає місця «вільностям» або фантазіям авторів, оскільки філософське знання є, як і будь-яке інше, продуктом строгого теоретичного аналізу. І тільки на основі здобутого філософського знання про явище дослідник має можливість далі рухатись ланцюгом: методологічний аналіз – історичний (ретроспективний) аналіз – теоретичний (логічний) аналіз – технологічний аналіз – методичний аналіз – праксеологічний аналіз.

Список літератури

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л, Изд-во Лен. ун-та, 1968. – 339 с.
2. Богданов А.А. Всеобщая организационная наука. Тектология. В 2-х томах. – М.: Экономика, 1989. – Т.1.- 304 с.
3. Боголюбова Е.В. Культура и общество. – М.: Изд-во МГУ, 1978.- 232 с.
4. Гегель Г. Наука логики. – М.: Мысль, 1971. – Т. 2. – 248 с.
5. Гегель Г. Наука логики. – М.: Мысль, 1970. – Т. 1. – 501 с.
6. Гегель Г. Энциклопедия философских наук. – М.: Мысль. – 1977. – Т.3.- 471 с.
7. Духовное производство: Социально-философский аспект проблемы духовной деятельности. – М.: Наука, 1981.- 352 с.
8. Зинченко В.П., Мамардашвили М.К. Проблема объективного метода в психологии //Вопросы философии. – 1997. – № 7. – С.109 -125.
9. Мамардашвили М.К. К вопросу о материалистической схеме анализа сознания (по работам К. Маркса) // Социальная природа познания. – М.: Наука, 1979, вып.1.- 280 с.
10. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. – М.: Прогресс, 1990.- 365 с.
11. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – 2-е изд. – Т.26. Ч.3.- 674 с.
12. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – 2-е изд. – Т.3. – 629 с.

13. Налимов В.В., Дрогалина Ж.А. Реальность нереально. – М.: Издательство "МИР ИДЕЙ", АО АКРОН, 1995. – 432с.

14. Принципы организации социальных систем: Теория и практика / Под ред. М.И. Сетрова. – К. – Одесса: Выща школа. Головное изд-во, 1988. – 242 с.

15. Философский словарь. – К. : А.С.К., 2006. – 1056 с.

16. Философский энциклопедический словарь / Под ред. С.С.Аверинцева, Э.А.Араб – Оглы, Л.Ф.Ильичева и др. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

В.П. Бех, Ю.В. Бех

ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ КАК СРЕДСТВО ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОБЛЕМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматривается содержание философского анализа проблем профессионального образования, который состоит из уточнения природы явления, сущности, содержания, формы, мировоззрения, идеологии исследования, места человека в нем, моделирования механизма явления.

Ключевые слова: природа явления, сущность, содержание, формы, мировоззрение, идеология познания, человек, механизм явления.

V. Bekh, Y. Bekh

PHILOSOPHICAL ANALYSIS AS A WAY OF RESEARCHING OF PROFESSIONAL EDUCATION PROBLEMS

The article deals with the content of the philosophical analysis of the problems of professional education, comprising the identification of the nature of the phenomenon, its essence, content, forms, worldview and cognitive ideology, person's place in it and modeling the self-reproduction mechanism.

Key words: nature of the phenomenon, essence, content, forms, worldview, cognitive ideology, person, phenomenon modeling.

УДК 316:37.011

Е.М. Герасимова

ТЕХНОЛОГІЧНА РЕАЛЬНІСТЬ МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ЯК РЕСУРСНА МОЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ПОСТМОДЕРНУ

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Анотація. У запропонованій публікації здійснюється змістовий соціально-філософський аналіз підґрунтя формування постмодерністської концепції освіти у загальнокультурному контексті з урахуванням впливу феномену масових комунікацій сучасної цивілізації; досліджується структурно-функціональний механізм оновлення національної освіти та можливість створення поліваріантних культурно-освітніх моделей.

Ключові слова: освіта, масові комунікації, ситуація Постмодерну, технологічна реальність, культура, навчальний процес.

Вступ

Перехід від традиційного суспільства до сучасного суспільства масових комунікацій, від класичного типу відтворення людського ресурсу до постсучасного на основі ідей національного Відродження ставить систему освіти в особливий соціально-якісний стан, який виникає в період, коли попередня стабільна система, що була створена інституціональною структурою, вже зруйнована, а нова знаходиться у процесі формування, тому «Постмодерн починається там, де закінчується ціле» [2, с. 129]. Сьогодні вже не можна заперечувати, що соціокультурним контекстом сучасності стає стан постмодерну, який включає, у першу чергу, механізми масових комунікацій, постнекласичний тип науки, неоекономіку й освіту. Новітні інформаційні процеси, завдяки їхньому пріоритету в усіх видах діяльності, спричиняють кардинальні зміни в освітніх орієнтаціях людей сучасної формації: «Інформація, знання в постіндустріальному суспільстві, форми і темпи їхнього творення та передачі стають основними чинниками випуску нової продукції, підтримання її конкурентоспроможності та виводу країни на орбіту інноваційного розвитку не лише в економічній, технологічній, а й в соціальній, етнокультурній, духовній та інших соціогуманістичних сферах» [8, с. 558], – мова йде про те, що характерною стратегічною ознакою цифрової епохи стає прискорений процес генерування нових знань.

Формування нової системи концептуальних принципів освіти відбувається завдяки розумінню специфіки українського менталітету, в якому нація визна-

ється як особлива природно-історична реальність, що виявляє себе у взаємодії з природою та іншими націями світу, в той час як характерною рисою ХХІ століття стає мультикультурний освітній простір. У зв'язку з цим можна констатувати, що сучасна людина перебуває в ситуації постійного комунікаційного впливу як ззовні, так і всередині світу свого існування, плюралізму та множинності культур, яка вимагає від неї вирішення питання про те, ким вона є за своїм культурним змістом і де проходить межа між особистою культурою та тією культурою, яку вона вивчає. Універсальною ціллю будь-якої освітньої діяльності є удосконалення людини в культурному контексті її існування, тобто в процесі гуманізації освіти, відповідно, доцільним буде вислів К. Ясперса: «Світ охоплює хвилювання; сповзаючи у прірву, люди відчують, що все залежить від того, яким буде наступне покоління. ...Кожний знає – хто завоює молодь, заволодіє майбутнім» [10, с. 353].

Зазначивши таку проблему, авторка хотіла б наголосити на тому, що людина не повинна, попри все, бути необхідною суспільству, в першу чергу, вона має бути потрібною самій собі. Людина не може вважати себе освіченою, доки не проаналізує своє «Я» від простих психологічних механізмів до історико-культурної ідентичності. Сьогодні ми в умовах впливу механізмів масових комунікацій навчаємо студентів особистості, а не реальному «Я». Особистість складають вільно оформлені мозаїчні частини, але вони приховують, що людина насправді відчуває й як вона дійсно думає. У зв'язку з